

Social Work & Education

©SW&E. 2024

УДК 364

DOI: 10.25128/2520-6230.24.1.11

Орест КІНАШ,
Аспірант, Національний
університет «Львівська
Політехніка», м. Львів, Україна;
kinashorest2000@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0823-4541>

Статус статті:

Отримано: січень 28, 2024

1-ше рецензування: лютий 16, 2024

Прийнято: березень 30, 2024

Кінаш, О. (2024). Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукова проблема. *Social Work and Education*, Vol. 11, No. 1. pp. 136-144. DOI: 10.25128/2520-6230.24.1.11

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті розглядаються проблеми соціальної адаптації вимушено переміщених осіб та їх впливу на соціально-економічний розвиток країни. Висвітлено поняття внутрішньо переміщені особи (ВПО) в умовах сьогодення.

Окреслено поняття «соціальна адаптація», а саме внутрішньо переміщених осіб. Описано рекомендації для надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам, які сприятимуть соціальній адаптації. Охарактеризовано етапи адаптаційного процесу, що лежать в основі теорій та підходів щодо оцінки адаптаційних стратегій вимушених переселенців.

Проводиться теоретичний аналіз підходів до вивчення феномену соціальної адаптації вимушено переміщених осіб у працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Успішна адаптація сприяє досягненню необхідного етичного балансу між мігрантами і приймаючою стороною.

Внутрішньо переміщені особи, які адекватно пройшли соціальну адаптацію, можуть уникнути включення захисних механізмів психіки. У статті також йдеться які фактори впливають на успішну адаптацію вимушено переміщених осіб.

Стаття надає важливий внесок у розуміння та вдосконалення систем соціального захисту та підтримки для внутрішньо переміщених осіб, особливо в умовах воєнного конфлікту. Результати дослідження можуть бути корисні для розробки політики та програм, спрямованих на поліпшення умов життя та добробуту цієї вразливої категорії населення.

Ключові слова: соціальна адаптація; нове середовище; вимушено переміщені особи; збройний конфлікт; інтеграція.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження проблем, пов'язаних з соціальною адаптацією вимушено переміщених осіб в умовах військового стану, в даний час обґрунтовується прогресивним зростанням процесів внутрішньої міграції не тільки на території України, а й у всьому світі. Зміни, які відбуваються за останні 25-30 років, супроводжуються новими соціальними процесами, які роблять істотний вплив на зміну як соціальної, так і економічної безпеки країни. Такі небезпечні фактори, як військово-політичні зіткнення та соціально-економічні кризи, до значного зростання чисельності біженців і вимушених переселенців, спричинили за собою істотні зміни в настроях і світогляду людей, в їх способі життя, соціальних настроях. Бойові дії в Україні призвели до катастрофічних для країни наслідків, одним з яких є масовий результат внутрішньої міграції населення. Мільйони жителів країни були змушені покинути рідні домівки, щоб шукати притулок в більш безпечних місцях.

Необхідність розробки наукових підходів до проблем соціальної адаптації вимушено переміщених осіб в умовах військового стану обумовлена тим, що зростаючі потоки внутрішньої міграції та збільшення кількості вимушено переміщених осіб тягнуть за собою зміни в соціокультурному просторі, які проявляються в різних формах, починаючи від конфліктів і закінчуючи інтеграцією мігрантів в нове суспільство. У зв'язку з цим технології соціальної роботи з ВПО, питання їх соціальної адаптації до місцевих умов життя неодноразово ставали предметом обговорення в роботах вітчизняних дослідників проблем розвитку соціальної сфери, серед яких варто відзначити дослідження О.В. Алпатової, К.О. Баян, Л.В. Лупійко, Є.І. Гавлюк, О.В. Михайлич, Г.В. Пирог, Т.М. Бондаренко, Ю.В. Підвальної, І.В. Размолодчикової, Я.М. Євченко, І.В. Шапошникової, І.Р. Пристай та інших.

Мета роботи – вивчення питань соціальної адаптації вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукової проблеми. Характеристика правового та соціально-психологічного статусу вимушено переміщених осіб. Вивчення основних наукових підходів до організації процесу соціальної адаптації вимушено переміщених осіб. Виділити певні напрямки соціальної роботи, які можуть бути застосовані у процесі роботи з соціальної адаптації вимушено переміщених осіб.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до поставлених мети та задач підґрунтям методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання соціальних явищ. Зокрема, теоретичний аналіз і синтез були використані при дослідженні та узагальненні наукових джерел з проблем соціальної адаптації вимушено переміщених осіб, порівняльний аналіз, що дозволив виявити основні наукові підходи до проблеми соціальної адаптації вимушено переміщених осіб, можливості оптимізації соціальної адаптації осіб ВПО; аналіз філософських, соціально-психологічних досліджень з проблем теорії та методології вивчення пристосувальних процесів в соціумі, а також соціальної адаптації особистості; загальнонаукових теоретико-методологічних підходів. Методи систематизації та наукового узагальнення були використані у процесі аргументації наукових висновків та при формулюванні пропозицій щодо формування напрямків соціальної роботи в контексті предмета дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ І ОБГОВОРЕННЯ

Під поняттям «адаптація» розуміється процес пристосування людини до нових для неї умов життя, нової соціальної реальності, засвоєння певних культурно-правових і соціальних норм. Проблема соціальної адаптації в умовах перетворень сучасної України має особливу актуальність для вимушених переселенців. Політика держави щодо таких осіб – це стримуючий фактор, що не дозволяє виходити за рамки встановлених правил і закону.

Особливі обставини, які стали причиною появи на території України вимушено переміщених осіб, багато в чому визначають неможливість їх повернення в постійні місця проживання, які вони покинули. Необхідність на досить тривалий час затриматися диктує необхідність наявності досить оперативних і ефективних заходів для якнайшвидшої адаптації в нових умовах, а в подальшому і успішної інтеграції в приймаючому соціумі. Враховуючи, як правило, надзвичайну ситуацію, в якій вони залишали місця постійного проживання, ця категорія внутрішніх мігрантів є найбільш проблемною і вимагає специфічних і не малих зусиль з точки зору як первісної адаптації, так і подальшої інтеграції.

У зв'язку з цим, питання соціальної адаптації вимушено переміщених осіб стає найважливішою складовою частиною економічної і соціальної політики держави. Законодавчі та виконавчі органи визначають основні принципи соціальної політики країни щодо соціального захисту даної категорії осіб, обов'язкові соціальні гарантії, які здійснюються в межах і формах, встановлених Конституцією України та спеціальними законами.

Україна має законодавство, що регулює соціальне забезпечення ВПО. Основним законом є Закон України «Про внутрішньо переміщених осіб» від 20 листопада 2014 року № 1701-VII. Згідно з законом (Закон України, 2014), ВПО мають право на соціальний захист у вигляді допомоги з безробіття, соціальної допомоги, житлової допомоги, медичної допомоги та інших видів соціальної підтримки.

З метою найбільш повного дослідження організаційних основ роботи з соціальної адаптації вимушено переміщених осіб необхідно звернутися до теоретико-методологічного аналізу сучасних наукових досліджень з даної проблематики.

З точки зору теорії соціальної дії розглядає процес соціальної адаптації вимушено переміщених осіб як механізми і моделі соціальної взаємодії в ситуаціях контакту «місце і мігрант». Дана теорія розглядає взаємодію індивіда і суспільства (суспільства, що приймає вимушено переміщено особу) як невід'ємну частину процесу взаємної адаптації. Так, на думку І. Шапошникової, І. Пристай, варто розробляти гнучкі стратегії, які базуються на потребах ВПО та ресурсах громад. В основі таких стратегій – розробка індивідуальних планів інтеграції, що враховують специфічні потреби кожного громадянина-ВПО, що може значно підвищити ефективність адаптаційних заходів (Шапошникова, Пристай, 2023). У концепції соціально-економічної адаптації залученість вимушених переселенців у мережні взаємодії, засновані, насамперед, на родинних та дружніх зв'язках. Одним із ключових чинників стійких взаємодій є довіра і висока оцінка надійності контрагента. Пріоритетними у встановленні та підтримці контактів є особисті якості контрагентів і лише потім – їх ресурсна забезпеченість. Адаптація розглядається як вид взаємодії особи і соціальної групи з соціальним середовищем, в ході якої

узгоджуються взаємні вимоги і очікування її учасників. З метою соціально-економічної адаптації суб'єкт може використати ресурси двох типів: «людський капітал» як сукупність соціально-демографічних чинників та «соціальний капітал» як систему соціальних зв'язків індивіда, його можливості, орієнтації в інституціональному середовищі, розуміння соціокультурних сигналів та норм, які підтримують взаємодії. Соціальний і людський капітал будується на різних основах, за різних умов і набуває різних форм. При цьому, для вимушено переміщених осіб, формуються певні стратегії формування соціального і людського капіталів, викликані як економічними, так і соціокультурними особливостями, а також соціально-психологічними передумовами та соціально-економічними умовами соціалізації. Людський капітал ВПО будується на особистому досвіді соціальної адаптації та вмінні підтримувати ресурси соціального капіталу своєї громади або будь-якої іншої соціальної групи, до якої вони належать. Соціальний капітал виступає базовим ресурсом соціальної адаптації.

Позитивістський підхід вивчає закономірності міграції та оцінює соціальні наслідки. Його суть полягає в тому, що поведінка окремих ВПО або груп є результатом вибору, який залежить від багатьох факторів. Окремі люди відіграють важливу роль у прийнятті рішення про внутрішню міграцію, але зовнішні фактори та обставини, які можуть вплинути на їх вибір, не враховуються. В контексті даного підходу Н. Могильова відмічає, що здатність до засвоєння нової інформації та реалістичність життєвих поглядів також сприяють позитивній адаптації (Могильова, 2023).

З точки зору ресурсного підходу процес соціальної адаптації вимушено переміщених осіб включає отримання інформації щодо наявності та розташування в новому місці проживання ресурсів, які необхідні для підтримання «життєдіяльності» (житла, продуктів харчування, джерел доходів (заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, соціальних виплат), медичного обслуговування, освітніх закладів, транспорту та комунікацій тощо (Могильова, 2023). Дещо ширше в рамках даного підходу розглядає особливості соціальної адаптації вимушено переміщених осіб М. Отич, на думку якого соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб включає в себе надання житла, медичної допомоги, освіти, працевлаштування, а також психологічної, матеріальної підтримки, тощо (Отич, 2023). Важливе значення для успішної адаптації відіграють такі фактори, як обставини здійснення міграції і ступінь її «вимушеності». Формуються абсолютно різні варіанти соціальної адаптації в залежності від адаптаційного потенціалу мігранта, що включає навички, вміння, досвід і моделі поведінки. При цьому показником успішної адаптації не завжди виступає соціокультурна асиміляція (повне прийняття особою ВПО цінностей і моделей поведінки нового суспільства). Можливий і варіант інтеграції в приймаючий соціум, який супроводжується збереженням цінностей та ідентичності, але який м'яко вбудовується в загальну національну культуру.

Соціокультурний підхід розглядає соціальну адаптацію через подолання психологічного стресу, викликаного фактом переміщення до нового місця проживання. Так, на думку О. Алпатової, соціальна адаптація ускладнюється через фіксацію на тому, що зникають життєві цілі, цінності, мотивація на продовження навчання. Молода людина втрачає сенс життя і бажання будувати свою професійну історію. Подолання життєвих труднощів – це спроба їх контролювати, це такі

зусиллі, завдяки яким людина намагається знайти внутрішні ресурси на відновлення і мобілізацію сил. В умовах стресу психологічна адаптація людини відбувається, головним чином, за допомогою копінг-стратегій і механізмів психологічного захисту (Алпатова, 2023). У той же час, також було встановлено, що деякі особи можуть демонструвати позитивну психологічну адаптацію в умовах вимушеного переселення (Алпатова, 2023). Загальна мета адаптації вимушено переміщених осіб полягає у створенні сприятливих умов для внутрішньо переміщених осіб, щоб допомогти їм відновити психічне здоров'я, побудувати стійку адаптацію та повернутися до повноцінного життя. Важлива роль при цьому відводиться психологічним факторам: необхідно здійснювати належну діагностику та психологічну підтримку ВПО, враховуючи їх унікальні потреби та досвід пережитих травм. Забезпечення доступу до професійної психологічної допомоги, терапії та ресурсів для підтримки є важливим кроком у сприянні їх психологічній реабілітації та адаптації (Алпатова, 2023).

Соціальна адаптація з точки зору умов адаптації, часу, різних типів ситуацій, питань толерантності та конфліктності у взаємодії ВПО та місцевих жителів, соціальної стабільності, національної безпеки та впливу правителів приймаючого простору на моделі поведінки мігрантів розглядається в роботах О.Михайлич, В.Кердивар, М. Нестеренко, О. Романко, О.Блинової. Соціальні норми і правила поведінки приймаючого суспільства коригують ті чи інші адаптаційні стратегії вимушених переселенців. Поєднання різних стратегій адаптації осіб ВПО і соціальних обмежень приймаючої спільноти веде до формування своєї специфіки адаптації. Так, на думку О.Михайлич, соціальна адаптація має два аспекти. З одного боку, це безперервний процес пристосування особистості до наявних соціальних відносин, норм, моделей та традицій у суспільстві, де живе та функціонує людина. З іншого боку, соціальна адаптація сама є результатом цього процесу. Обидва аспекти (людина і навколишнє середовище) є активними, і соціальна адаптація відбувається на основі взаємодії цих двох явищ (Михайлич, 2023). В.Кердивар зазначає, що досвід спілкування з внутрішньо переміщеними особами свідчить, що успішна адаптація переселенців виявляється у відчутті гармонії з найближчим оточенням. Тут виникає феномен акультурації у соціальному та психологічному контекстах, який полягає у змінах соціальних настанов особистості, ціннісних орієнтацій та рольової поведінки (Кердивар, 2021). М. Нестеренко та О. Романко вважають, що процес адаптації вимушених переселенців є двохстороннім процесом: активність самого вимушеного переселенця, реалізація оптимальних стратегій виходу із кризової ситуації і зміна нового оточення, що адаптується до нової для них людини (Нестеренко, Романко, 2023). О. Блинова також звертає увагу на важливість того, як приймаюче населення ставиться до переселенців (Блинова, 2016).

В даний час набирає обертів вивчення питань культурної взаємодії з різних методологічних позицій. З точки зору теорії міжкультурної комунікації важливим є сприйняття вимушено переміщеною особою місцевої культури та звичаїв, уміння налагоджувати та підтримувати нові контакти. Соціально-психологічна адаптація, крім пошуку способів взаєморозуміння з новим соціальним оточенням, передбачає прийняття його соціальних норм, моделей взаємодії та відповідність у статусі та комунікації. Норми на всій території України мають схожість, проте існують і регіональні відмінності. На думку В. Дуб, період адаптації внутрішніх переселенців

до нового соціокультурного середовища є вельми насиченим щодо засвоєння певних ціннісних орієнтацій та норм через їх включення до системи конкретних соціальних зв'язків певної території, які можуть породжувати певні внутрішні конфлікти через невідповідність з уже сформованими, але, як виявилось, нестабільними поглядами на життя (Дуб, 2021). Отже, для успішної адаптації необхідно знайомство з культурою інших людей. Це допомагає як зрозуміти, так і прийняти їх. Вивчення моделей поведінки один одного (як вимушено переміщених осіб, так і приймаючого суспільства) сприяє згладжуванню соціальних протиріч і вирішенню можливих соціальних конфліктів. Успішна соціальна адаптація вимушених переселенців вносить істотний внесок у розвиток економіки і соціальних відносин, формування і підтримання політичної стабільності, знижує соціальну напругу в суспільстві.

З урахуванням наукових підходів до проблеми соціальної адаптації вимушено переміщених осіб в умовах військового стану можна виділити певні технології соціальної роботи, які можуть бути застосовані у процесі роботи з їх соціальної адаптації: охорона здоров'я, освіта та працевлаштування, юридична допомога, адаптація до умов нового середовища, медіація конфліктів, наявність розгалуженої системи інформування щодо правових та соціально-економічних аспектів, доступності різних видів соціальних послуг для вимушено переміщених осіб.

Таким чином, існує багато наукових підходів до вивчення соціальної адаптації вимушено переміщених осіб. Вони пояснюють ті чи інші аспекти соціальної адаптації ВПО, допомагають зрозуміти, пояснити і управляти процесом соціальної адаптації. Розробляючи ту чи іншу теорію адаптації вимушених переселенців, вчені керуються не конкретною моделлю, а набором наукових інструментів, що дозволяють прийти до остаточного висновку.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Таким чином, у відповідності до сучасних наукових підходів соціальна адаптація розглядається як складний і суперечливий процес входження вимушено переміщеної особи в нові соціокультурні, економічні та політичні простори. Соціальна адаптація ВПО передбачає цілісний, системний, інтегрований та диференційований процес, який сприяє гармонізації його відносин з новим соціокультурним середовищем та досягнення рівноваги у суспільстві. У зв'язку з тим, що адаптація мігрантів є багатостороннім процесом і включає в себе різні способи і напрямки, виділяють кілька видів адаптації. Діяльність соціальних працівників щодо адаптації вимушено переміщених осіб повинна призводити до активізації їх здібностей до подолання складних життєвих ситуацій і вирішення конкретних соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб від 20 жовтня 2014 року: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. (дата звернення 25.03.2024)

Алпатова, О. В. (2023). Психологічні чинники соціальної адаптації внутрішньо переміщених студентів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. К.. С.6-9. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/59821> (дата звернення 24.03.2024)

Балян, К. О., Лупійко, Л. В. (2023). Адаптація вимушено переміщених осіб в умовах воєнних дій. *Освіта і наука – 2023: збірник наукових праць учасників наукової конференції*

студентів та аспірантів Факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (3-7 квітня 2023 року). К. С.21-23 URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40085/Osvita%20i%20nauka_2023.pdf?sequence=1#page=21 (дата звернення 24.03.2024)

Блинова, О. Є. (2016). Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.: Танком Т. IX. Вип. 9. С. 58-66. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/2026> (дата звернення 24.03.2024)

Гавлюк, Є. І. (2023). Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових соціально-економічних умов. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ*. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ. Вип.163 78-84. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2023/vatra2004/zb8_163.pdf#page=78. (дата звернення 22.03.2024)

Дуб, В. (2021). Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. №49. С.61-71. URL: <http://journals.dspu.in.ua/index.php/psychology/article/view/38> (дата звернення 25.03.2024)

Кердивар, В. В. (2021). Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту: монографія; Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національний університет цивільного захисту України. Харків. 142 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13840> (дата звернення 25.03.2024)

Мазіна, Н. Є. (2015). Соціальний капітал як ресурс соціально-економічної адаптації вимушених переселенців. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. №10. С.169-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_fks_2015_10_23 (дата звернення 19.03.2024)

Михайлич, О. В. (2023). Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Психологія та соціальна робота*. №2. С.26-34. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/psy/article/view/120> (дата звернення 25.03.2024)

Могильова, Н. М. (2023). Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. №2. С.81-85. URL: <https://www.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/399> (дата звернення 20.03.2024)

Нестеренко, М., Романко, О. (2023). Адаптація внутрішніх переселенців до нових умов життя. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. June 16, 2023; Athens, Greece. P.181-182. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1050> (дата звернення 23.03.2024)

Отич, М. (2023). Соціальна адаптація ВПО в період війни. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет. С.242-247. URL: https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/doc/Konf_IFSK_2023_Zbirnik.pdf#page=242 (дата звернення 25.03.2024)

Шапошникова, І. В., Пристай, І. Р. (2023). Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. №1. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04/2024-11-02-04> (дата звернення 25.03.2024)

SOCIAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER MARTIAL LAW AS A SCIENTIFIC PROBLEM

Orest KINASH, graduate student, National University «Lviv Polytechnic», Lviv, Ukraine; kinashorest2000@gmail.com

Abstract. *The article deals with the problems of social adaptation of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine and their impact on the socio-economic development of the country.*

Provides a theoretical analysis of approaches to the study of the phenomenon of social adaptation of internally displaced persons in the works of domestic and foreign authors. Successful adaptation contributes to achieving the necessary ethical balance between migrants and the host country. Internally displaced persons (IDPs) in Ukraine who have adequately undergone acculturation will be able to avoid the inclusion of protective mechanisms of the psyche and prevent interethnic conflicts. The article also says what factors influence the successful adaptation of internally displaced persons in a new country and what obstacles arise.

The article makes an important contribution to the understanding and improvement of social protection and support systems for internally displaced persons, especially in the context of military conflict. An additional focus is placed on social programs aimed at psychosocial support and reintegration, helping to restore normal life and stabilize the emotional state of affected persons.

Key words: *social adaptation; new environment; internally displaced persons; armed conflict; integration.*

References

On ensuring the rights and freedoms of Internally Displaced Persons of October 20, 2014: law of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. [in Ukrainian].

Alpatova, O. V. (2023). psychological factors of social adaptation of Internally Displaced Students. Actual problems of higher professional education. K. pp. 6-9. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/59821> [in Ukrainian].

Balyan, K. A., Lupiyko, L. V. (2023). Adaptation of Internally Displaced Persons in the conditions of military operations. Education and science – 2023 : collection of scientific papers of participants of the scientific conference of students and postgraduates of the Faculty of psychology of the Ukrainian State University named after Mikhail Dragomanov (April 3-7, 2023) / Ed. Board: L. M. Volnova. K. pp. 21-23 URL: [https://enquir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40085/Osvita % 20i%20nauka _2023.pdf?sequence=1#page = 21](https://enquir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40085/Osvita%20i%20nauka_2023.pdf?sequence=1#page=21) [in Ukrainian].

Blinova, O. E. (2016). Socio-psychological bases of adaptation of forced migrants. Actual problems of psychology : collection of scientific papers of the G. S. Kostyuk Institute of psychology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine. K.: Tankom. Vol. IX. issue 9. pp. 58-66. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/2026> [in Ukrainian].

Gavlyuk, E. I. (2023). Social adaptation of Internally Displaced Persons to new socio-economic conditions. Bulletin of the student scientific society "Vatra" of the Vinnytsia trade and

Economic Institute of State Technical University. Vinnytsia: Editorial and Publishing Department of VTEI DTEU. issue 163 78-84. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2023/vatra2004/zb8_163.pdf#page=78. [in Ukrainian].

Dubov, V. (2021). Socio-cultural characteristics of value orientations of Internally Displaced Persons. *Problems of Humanities. Psychology*. №49. pp. 61-71. URL: <http://journals.dspu.in.ua/index.php/psychology/article/view/38> [in Ukrainian].

Kerdivar, V. V. (2021). Victim syndrome in Internally Displaced Persons from the zone of local military conflict : monograph; State Service of Ukraine for emergency situations, National University of civil protection of Ukraine. Kharkiv: Panov a.m. 142 P. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13840> [in Ukrainian].

Mazina, N. E. (2015). Social Capital as a resource of socio-economic adaptation of Internally Displaced Persons. *Bulletin of Mariupol State University. Series: philosophy, cultural studies, sociology*. №10. pp. 169-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2015_10_23 [in Ukrainian].

Mikhailich, O. V. (2023). Socio-psychological features of adaptation of Internally Displaced Persons. *Psychology and social work*. №2. pp. 26-34. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/psy/article/view/120> [in Ukrainian].

Mogileva, N. M. (2023). Features of mental health and psychological adaptation of Internally Displaced Persons in the conditions of war: experience of Ukraine. *Dnipro scientific journal of public administration, psychology, and law*. №2. pp. 81-85. URL: <https://www.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/399> [in Ukrainian].

Nesterenko, M., Romanko, O. (2023). Adaptation of Internally Displaced Persons to new living conditions. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. June 16, 2023; Athens, Greece. P. 181-182. URL: <https://previous.scientia.report /index.php/archive/article/view/1050> [in Ukrainian].

Otich, M. (2023). Social adaptation of IDPs in the war period. *Social and humanitarian aspects of the development of modern society : materials of the tenth All-Ukrainian scientific conference of students, postgraduates, teachers and employees / comp. M. M. Nabok*. Sumy: Sumy State University. pp. 242-247. URL: https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/doc/Konf_IFSK_2023_zbirnik.pdf#page=242 [in Ukrainian].

Shaposhnikova, I. V., Prystai, I. R. (2023). Strategies and challenges of integration of Internally Displaced Persons in territorial communities under martial law. *Problems of modern transformations. Series: Law, Public Administration and administration*. № 1. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04/2024-11-02-04> [in Ukrainian].

Received: January 10, 2024

1st Revision: February 10, 2024

Accepted: March 30, 2024